

DAN LUNGU SUB GRAVITAȚIA MEMORIEI

Reportaje (auto)biografice

POLIROM
2025

Cuprins

<i>Pentru un reportaj (auto)biografic</i>	<i>7</i>
Un fluture cât <i>Titanicul</i>	15
O nuntă avangardistă	53
Povestea prințului roșu cu sânge albastru și a incredibilelor sale isprăvi	75
Coroi, haiducul înghițit de istorie.....	117
Copilăria părinților noștri.....	145
România învață să gătească sau Celebritatea discretă a Sandei Marin.....	155
Cam asta era viața noastră atunci	175
Foc continuu (poveste de familie).....	177
Transnistria. La umbra statuilor lui Lenin.....	179
Europele mele.....	191
Eren Eyüboğlu, vecina mea.....	201
<i>Indice de nume</i>	<i>223</i>

Proletari din toate țările, uimiți-vă!

Abia începând cu 1933 Scarlat Callimachi își capătă faima de „prinț roșu”, deși militantismul său prosovietic începuse de câțiva ani în urmă; însă fusese exersat cu precădere pe tărâm cultural, adică cu vizibilitate redusă. Anii de dinainte de 1933 sunt ani romantici, în care, alături de Dida, va străbate țara pentru a organiza spectacole de poezie progresistă și sovietică, care vor lua sfârșit odată cu înființarea ziarului *Clopotul* la Botoșani și confruntarea directă cu regimul.

Îi evocă la bătrânețe, într-un dialog cu Dorin Tudoran, relatând o întâmplare:

Cam prin anii '30-'31, împreună cu soția mea, actrița Dida Solomon, și cu prietenul meu Zava am organizat numeroase festivaluri consacrate literaturii progresiste și cu deosebire celei sovietice. Astfel de manifestări au avut loc în acei ani la Botoșani, Dorohoi. Mi-aduc aminte de cel de la Fălticeni pe care „l-a pus la cale” Zava, pe atunci corespondent al *Adevărului* pentru nordul Moldovei. Se numea *Curenți noi în lirica modernă*. Biletele au fost vândute în majoritate prin garnizoana orașului. Când am început, sala era plină. Eu am vorbit despre Maiakovski, Esenin, Block, iar Dida a recitat. Când au văzut ofițerașii cam despre ce era vorba, au trimis pe cineva la Uzina electrică și au oprit curentul. N-am mai apucat nici să ne încasăm banii.

În februarie 1933 are loc greva muncitorilor ceferiști de la Atelierele Grivița Roșie din București. Evenimentul va deveni iconic pentru propaganda comunistă, cu atât

mai mult cu cât printre greviști se află viitorul președinte al Republicii Populare Române, Gheorghe Gheorghiu-Dej, tovarășul Ghiță. Disponibilizările și tăierile de salarii au revoltat muncitorii. Mai întâi la București, apoi la atelierele CFR din Iași și în zona petroliferă de pe Valea Prahovei. Pe 16 februarie puterea nu ezită să folosească armata, care trage focuri de armă la Grivița Roșie. Greva este înăbușită. Urmează procesele. Partidul comunist era scos în afara legii încă din 1924, dar întreaga rețea de membri ilegaliști, simpatizanți, asociații și publicații controlate de acesta se activează pentru a sensibiliza opinia publică în favoarea acuzațiilor, în țară și în străinătate.

Ziarul *Clopotul* apare la 30 iunie în acest context. Pe 17 iulie este primul termen în procesul greviștilor. Pe 28 iulie, în numărul 5, Scarlat Callimachi publică un articol în apărarea lor, un pamflet antiburghez, extrem de virulent, intitulat „Căderea Babilonului”. Articolul îi va aduce lui însuși un proces, în urma căruia va primi un an de închisoare și amendă de 10.000 de lei. În cele din urmă pedeapsa va fi redusă la trei luni cu suspendare. Dincolo de susținerea mediatică, prințul va aduce avocați de la Paris pentru a-i apăra pe greviști, despre care toată lumea știa că sunt comuniști ilegaliști. Acesta este episodul în urma căruia i se lipește eticheta „prințul roșu”. Aristocrația îl privea fie cu dispreț, fie ca pe un excentric amuzant și inofensiv, în timp ce oamenii simpli se arătau mai degrabă uimiți: cine a mai pomenit ca un prinț să se dea cu comuniștii? S-ar întoarce domnitorii în mormânt, să-l vadă.

În 2016 l-am întâlnit pe vecinul său de moșie, boierul Radu Miclescu, la reședința lui din Călinești. Conacul, fost sediu CAP în perioada comunistă și ruină în anii de după Revoluție, acum era restaurat și primitiv. Când l-am întrebat

ce amintiri are despre Scarlat Callimachi, a dat a lehamite din mână, a mormăit un „prințul roșu” și a schimbat discuția. Îmi imaginez câți îi vor fi întors spatele în epocă prințului.

Clopotul își va continua activitatea timp de șaiszeci de numere, ca publicație programatic antifascistă, până la 8 decembrie 1934, când va fi închis de autorități. Într-un joc de-a șoarecele și pisica, Scarlat Callimachi își va continua proiectul gazetăresc, animat de aceleași intenții, ieșind mereu sub altă denumire, ori de câte ori va fi obstrucționat: *Raza, Soarele, Valul, Torța, Horia, Cloșca, Glasul Nostru*. În iulie 1937, cu ultimul număr din *Glasul nostru*, seria de avataruri ale *Clopotului* ia sfârșit. Scarlat și cu Dida pornesc spre Paris, la Comitetul mondial împotriva războiului și fascismului, fondat de Henri Barbusse în 1933, de unde se vor întoarce la București în 1939, în Bd. Elisabeta nr. 95b, vecini cu „Sburătorul” lui Lovinescu.

Clopotul are și o istorie postbelică la Botoșani, începând chiar din 1944, ca organ de presă al partidului comunist. Din imobilul din Str. Lemnăriei nr. 12 – locuința artistului Aurel Mărculescu/Aron Marcovici, cel care asigura linogravurile neoexpresioniste – este mutat într-o clădire istorică din Centrul Vechi. Mărculescu moare în 1947 la București, afectat de deportarea în lagărele de la Vapniarca și Savrani, în care petrecuse șaisprezece luni. O stradă din Botoșani îi poartă numele – Gravor Mărculescu. Odată cu febra sistematizărilor urbanistice din anii '80, clădirea în care se afla ziarul este demolată, iar Strada Lemnăriei dispăre cu totul. *Clopotul* se mută în Bd. Mihai Eminescu nr. 91. În această clădire mergeam, licean fiind, la un cenaclu literar al Uniunii Scriitorilor, condus de poetul Dumitru Țiganiuc, profesorul meu de limba și literatura română. În acei ani, scris în limba de lemn a regimului, ziarul era de necitit. Propaganda

ceaușistă nu rata niciun petec de hârtie. Singurele informații cu siguranță adevărate sunt cele de la rubrica de decese, obișnuia să se spună în epocă. Tirajele enorme mergeau în bună parte pe abonamente obligatorii la locul de muncă, iar cel mai adesea ziarul era folosit în gospodărie în scopuri utilitare.

Un prinț roșu călare pe un ziar roșu

Perioada de roșu intens a prințului este cuprinsă între 1933 și 1941, când se află în miezul luptei politice. Vor urma războiul, apoi dezamăgirea.

Apariția ziarului *Clopotul* și a avatarurilor sale este doar vârful aisbergului.

După scoaterea în afara legii în 1924, Partidul Comunist din România adoptă diferite strategii de prezență publică, punând în practică îndemnul lui Lenin de a îmbina lupta ilegală cu cea legală. Pentru a participa la viața politică, înființează Blocul Muncitoresc-Țărănesc (interzis după grevele de la Grivița Roșie), iar apoi Liga Muncii, care va avea o viață de doar câteva luni, și Blocul Democratic. În paralel, sprijiniți de Comintern, înființează sau sprijină financiar ziare, reviste culturale, precum și asociații civice sau artistice, cu scop propagandistic. Când nu avem de-a face cu o asumare clară a politicii comuniste, direcțiile principale de comunicare sunt pacifismul, antifascismul sau cultura sovietică. Începând cu 1933, când și cel de-al doilea vehicul politic eșuează, accentul pe acțiunea socio-culturală va fi tot mai apăsător.

În paralel cu activitatea de la *Clopotul*, prințul face parte din Comitetul Național Antifascist, are un rol important

constituirea asociației Amicii URSS și va deveni vicepreședinte al Blocului Democratic.

Comitetul Național Antifascist este înființat în 1933. Prințul își amintește că „una din plenarele sale s-a ținut în 1934 chiar în casa mea din Aleea Română nr. 55. Cu acest prilej, l-am ascultat vorbind și pe tovarășul Nicolae Ceaușescu, care era foarte tânăr și care mi-a produs o impresie deosebită. Erau acolo și alți comuniști care se manifestau pentru prima oară într-o întâlnire mai mare, căci se aflau în cea mai deplină ilegalitate. În acel comitet, eu am avut sarcini chiar în cadrul coordonării acțiunilor ce urmau să se desfășoare în secțiile diferitelor județe”.

Cu Amicii URSS lucrurile au fost ceva mai complicate.

În spatele celor trei organizații înființate stătea Petre Constantinescu-Iași, membru fondator al partidului comunist, profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău – care aparținea de Universitatea din Iași – și unul dintre mentorii prințului Callimachi. Patentul nu era al său, ci comun rețelei comuniste dirijate de Moscova. În cazul „Amicilor”, creată în iulie 1934, modelul pentru toate organizațiile naționale era „Amis de l'URSS” a lui Henri Barbusse și Clara Zetkin. Scopul era o mai bună cunoaștere a vieții sovietice, organizarea unor expoziții, conferințe și evenimente sportive, traduceri din literatura rusă, difuzarea unor filme sovietice, precum și editarea unei publicații cu același nume. Membrii vizați erau din zona intelectualității de stânga, antifasciști. La București, înscrierile se făceau acasă la pictorul Mac Constantinescu, cel care mai târziu avea să treacă în tabăra dictaturii carliste. Adunaseră o listă impresionantă de membri, iar Scarlat Callimachi a fost însărcinat cu înscrierea la tribunal a asociației. Printre ei îi găsim pe Iorgu Iordan, N.D. Cocea, Alexandru Sahia,

Stephan Roll, Petre Pandrea, Marcel Iancu, F. Brunea-Fox, Sandu Eliad, Octav Doicescu, Șerban Cioculescu, Zaharia Stancu sau Demostene Botez. Numai că Tribunalul Ilfov refuză înregistrarea oficială. Siguranța face percheziții la sediile asociației și în noiembrie Petre Constantinescu-Iași este arestat. Regele Carol al II-lea, alarmat de multitudinea organizațiilor paravan ale propagandei comuniste, emite pe 25 noiembrie un decret prin care sunt interzise 31 de asociații, printre care și Amicii URSS, Comitetul Național Antirăzboinic, Comitetul Național Antifascist și Liga Muncii.

Nu întâmplător Constantinescu-Iași va fi numit ministru al propagandei în primul guvern impus de sovietici după 1944, guvernul Petru Groza. Iar prințul va fi mâna lui dreaptă.

Încă de la înființare, prin *Clopotul* prințul a susținut aceste organizații, alături de toate temele lansate pe linie de partid. De asemenea, a scris în favoarea Anei Pauker, a lui Grigore Preoteasa, Petre Constantinescu-Iași, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceaușescu și a altor lideri comuniști, atunci când au fost arestați.

Din câte ne putem da seama, contactele prințului erau chiar la vârful partidului. Dar după 1944 nu-i vor folosi decât în mică măsură.

Când am pornit pe urmele prințului roșu, aș fi jurat că ziarul *Clopotul* a fost scos pe banii săi, la fel ca revista *Punct*. Acum am serioase îndoieli. Nu fiindcă prințul s-ar fi codit să-și finanțeze visurile politice, ci pentru că la acea dată era deja la strâmtoare.